

چگونگی اجرای پژوهش‌های اجتماعی

(برای دانشجویان علوم اجتماعی، مددکاری و خدمات اجتماعی)

تألیف: لوئیس هاردویک - آیدن ورسلی

ترجمه: دکتر مهرداد نوابخش

دکتر سروش فتحی

مهدی مختارپور

بهمن پرسی

۱۳۹۳

سرشناسه

هاردویک، لوئیز

Hardwick, Louise

عنوان و نام پدیدآور	چگونگی اجرای پژوهش های اجتماعی (برای دانشجویان علوم اجتماعی، مددکاری و خدمات اجتماعی) / تالیف لوئیس هاردویک، آیدن ورسلی؛ ترجمه مهرداد نوابخش، سروش فتحی، مهدی مختاریپور؛ ویراستار علمی گودرز سلمانی نساژ.
مشخصات نشر	تهران: انتشارات بهمن برنا، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	۲۳۰ص: جدول.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۸۰۲۳-۲۶-۸
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	عنوان اصلی: Doing social work research, 2011.
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	خدمات اجتماعی - تحقیق - روش شناسی
شناسه افزوده	ورسلی، آیدن
شناسه افزوده	Aidan, Worsley
شناسه افزوده	نوابخش، مهرداد، ۱۳۲۵ - مترجم
شناسه افزوده	فتحی، سروش، ۱۳۵۱ - مترجم
شناسه افزوده	مختاریپور، مهدی، ۱۳۴۲ - مترجم
شناسه افزوده	سلمانی نساژ، گودرز، ویراستار
رده بندی کنگره	HV۱۷۸۲ ج۸ ۱۳۹۲
رده بندی دیویی	۳۶۱/۳۰۷۳۱
شماره کتابشناسی ملی	۲۰۳۳۰۲۶

بهمن برنا

چگونگی اجرای پژوهش های اجتماعی (برای دانشجویان علوم اجتماعی، مددکاری و خدمات اجتماعی)

تالیف: لوئیس هاردویک - آیدن ورسلی

ترجمه: دکتر مهرداد نوابخش، دکتر سروش فتحی، مهدی مختاریپور

ویراستار علمی: گودرز سلمانی نساژ

نوبت چاپ: اول - بهار ۱۳۹۳

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۲۳-۲۶-۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

صفحه آرائی: انتشارات بهمن برنا

چاپ و صحافی: بهمن

تلفن انتشارات: ۸۸۰۰۸۹۲۶-۸۸۰۰۸۹۴۱

www.bahmanborna.ir

bahmanborna@yahoo.com

قیمت: ۱۱۰۰۰ تومان

پیشگفتار

طی سالیان گذشته طرفداران روش های کمی و کیفی در تحقیقات درگیر مجادله با هم بوده و مدعی بودند که ادغام این دو ناممکن است. اما اخیراً تحقیقات بر مبنای روش ترکیبی (کمی و کیفی) انجام می پذیرد که در آن محقق از هر دو روش در انجام تحقیقات بهره می گیرد. روش ترکیبی که از مناقشه بین دو رویکرد پارادایمی کمی و کیفی بوجود آمده، یکی از تازه ترین روش های تحقیق در حوزه علوم انسانی و بالخصوص علوم اجتماعی است.

در این نوع تحقیق هر دو روش کمی و کیفی به یک اندازه و با توجه به موضوع تحقیق مورد استفاده قرار می گیرند و هیچ کدام از این رهیافت ها از حیثی نسبت به یکدیگر ندارند و هر دو مهم تلقی می شوند. هر کدام از روش های تحقیق، کمی و کیفی، دارای معایب و محاسن خاص خودشان هستند که در روش ترکیبی سعی می شود از محاسن هر دو روش استفاده شود و معایب هر دو به حداقل برسد. در واقع می توان گفت روش ترکیبی حد وسط این دو روش است. بنابراین در حال حاضر ما با سه رویکرد روش شناختی مواجهیم، روش کمی، روش کیفی و روش ترکیبی. طرفداران روش کمی رویکردی پوزیتیویستی و طرفداران روش کیفی رویکردی تفسیر گرایانه و انتقادی به علوم اجتماعی دارند. طرفداران روش ترکیبی در تلاش برای پر کردن شکاف بین این دو هستند که بتوانند کاستی های این دو را پوشش دهند.

هر سه رویکرد دارای ارزش خاص خود در شناخت واقعیت‌ها هستند و با مطالعه نظام مند در شمار روش‌های علمی قرار دارند. رویکرد کمی به شناخت وسیع در سطح متغیرها، رویکرد کیفی به شناخت محدود در عمق پدیده‌ها و رویکرد ترکیبی از هر دو جنبه به شناخت پدیده‌ها می‌پردازد. هر سه رویکرد برای جمع‌آوری اطلاعات از مشاهده و مصاحبه و مستندسازی استفاده می‌کنند و دارای مشترکات روش شناختی هستند. هر سه رویکرد با طی گام‌های اساسی در فرآیند پژوهشی از طرح و کشف مسأله آغاز می‌کنند و به نتیجه‌گیری و تفسیر یافته‌های پژوهشی می‌پردازند.

پارادایم تحقیق با روش‌های ترکیبی، خود متأثر از مکاتبی چون تجرب‌ه‌گرایی بریتانیایی، فایده‌گرایی، نظریه تکاملی، نئورئالیسم و دکارتیسم بوده و به نوبه خود نیز بر رویکردهایی مانند صورت‌گرایی، بنیادگرایی، برساخت‌گرایی و کل‌گرایی تأثیر نهاده است (ماکسی ۲۰۰۳، ماکسول و لومیس ۲۰۰۳). بنیان فلسفه پراگماتیسم بر این‌ها و بر این‌ها است که در فرآیند یک تحقیق، هر چیزی که می‌تواند مفید واقع شود باید مورد استفاده قرار گیرد. اما باید یادآور شویم که برخی از محققین معتقدند که روش‌ها و پارادایم‌ها از همدیگر جدا هستند و نمی‌توان آنها را با هم ترکیب کرد، برخی نیز معتقدند تحقیق با روش ترکیبی امکان‌پذیر است ولی باید روش‌ها به صورت جداگانه مورد استفاده قرار بگیرند.

بر این اساس در کتاب حاضر به طراحی و اجرای تحقیق با روش‌های ترکیبی پرداخته و سعی شده است تا ابعاد متفاوت انجام یک طرح ترکیبی شامل سنخ‌شناسی طرح‌های ترکیبی، اهداف، سؤال‌ها و فرضیه‌ها، جایگاه نظریه، روش‌های ترکیبی نمونه‌گیری، گردآوری و تحلیل داده‌ها، شیوه نگارش گزارش‌های ترکیبی و در نهایت اعتبارسنجی نتایج و یافته‌های ترکیبی، معرفی و تشریح شود.

مهرداد نوابخش

سروش فتحی

مهدی مختارپور

تهران-۱۳۹۳

مقدمه

این که به نظر می‌رسد تعداد کمی از مددکاران اجتماعی به منظور اجرا و عمل، تحقیق انجام می‌دهند گیج‌کننده است. چه کسی با استفاده‌کنندگان خدمات مصاحبه می‌کند یا یک گروه متمرکز از مراقبت‌کنندگان را برای اهداف تحقیقی برای کارکنان اجتماعی هدایت می‌کند؟ چه کسی شرایط پیچیده را بهتر آنالیز می‌کند و ارزیابی بی‌عیب و نقصی را بر اساس شواهد انجام می‌دهد؟ مطمئناً کارکنان اجتماعی در مورد کار اجتماعی نسبت به هر فرد دیگری بیشتر می‌دانند، دارای پایه ارزشی درستی هستند و دامنه حساسیت‌برانگیزی از مهارت‌ها را برای تحقیق در اختیار دارند. هنوز به نظر می‌رسد که تحقیق برای شاغلان در حمایت از خدمات اجتماعی نیروی کار در نخستین دوره رشدش باشد. ما بحث خواهیم کرد که تحقیقات دربرگیرنده کارکنان اجتماعی (و استفاده‌کنندگان از خدمات) به این سمت گرایش دارد که برای ما انجام شود تا با ما، حتی مواقع کمی واقعاً تحقیق توسط ما انجام می‌شود. این مسأله شاید حتی زمانی بیشتر تعجب‌آور باشد که به جهانی‌تر فکر کردن در مورد ماهیت خدمات اجتماعی می‌پردازیم.

«حرفه خدمات اجتماعی موجب ترقی دادن تغییر اجتماعی می‌شود» (International Federation of Social Work, 2000). این کلمات خیلی ابتدایی، تعریف مهمی از حرفه ما است و این سوال را طلب می‌کند- واقعاً با عمل کردن به چه شیوه‌ای تغییر اجتماعی را ارتقا می‌دهیم؟ بطور مشابه در اولین خطوط قوانین اجرای تحقیق در بریتانیا (UK)، آمده است که: «کارکنان مراقبت اجتماعی باید از حقوق حفاظت کنند و علایق و مراقبت‌های استفاده‌کنندگان از خدمات را ترقی دهند» (General Social Care Council, 2004). به این سوال که چگونه ممکن است به چالش‌های اساسی در فعالیت حرفه‌ای‌مان پاسخ دهیم یک جواب داده شده است: تحقیق عمل‌گرایانه. این کتاب خصوصاً برای هر کارمند خدمات اجتماعی نوشته شده است، چه در یک درس آموزشی توصیفی، چه برنامه فوق توصیفی یا بطور ساده برای یک عملگر در هر زمینه علمی. این کتاب همچنین به همه افرادی که علاقه‌مند به یادگیری بیشتر درباره انجام تحقیق هستند، کمک می‌کند. کتاب به گونه‌ای طراحی شده که به مردم کمک می‌کند تا در مورد کارشان تحقیق کنند. این کتاب با استفاده از مثال‌های طرح شده در سرتاسر آن، یک راهنمای بسیار کاربردی

است. اما تأکید اصلی آن - و امید اصلی - درباره انجام تحقیق خدمات اجتماعی است. هدف ما این است که خوانندگان را الهام بخشیم، قادر سازیم و تشویق کنیم تا به تحقیق علاقه‌مند شوند، چون فکر می‌کنیم که آن چیزی است که برای این حرفه بهترین است و مهمتر از آن، میلیون‌ها استفاده‌کننده از خدمات و مراقب‌ها که کارکنان خدمات اجتماعی را حمایت می‌کنند به چالش می‌کشد و در سرتاسر دوره‌های کاریشان قدرت می‌بخشد.

این کتاب چگونه نتیجه‌بخش خواهد بود

هدف این کتاب عبارت از تشویق به تحقیق از طریق گفتگو در مورد آن به طریقی واضح، بدون درهم ریختگی و با اجتناب از به کارگیری اصطلاحات غیر ضروری است. این کتاب به کارکنان خدمات اجتماعی می‌گوید که آنها به چه چیزی نیاز دارند تا انجام تحقیق را شروع کنند و به این مفهوم، باید به عنوان یک متن مقدماتی دیده شود - گرچه برای محققین با تجربه و همچنین مبتدی‌ها مناسب است. مهم است که خواننده آگاه باشد که آرایه وسیعی از متون روش‌های تحقیق موجود است که بطور مفصل در بسیاری از حوزه‌هایی که ما مورد بحث قرار می‌دهیم، بحث می‌کنند. پس ما به خوانندگان پیشنهاد می‌دهیم که از این کتاب همراه با سایر کتاب‌ها استفاده کنند تا درکشان را از موضوع‌های کلیدی عمیق‌سازند. تمرکز ما، تحقیق در مورد خدمات اجتماعی است. هدف این کتاب عبارت است از اینکه فرایند تحقیق را از طریق کمک به افراد علاقه‌مند در فعالیت خدمات اجتماعی، از ابهام خارج سازد تا در مورد آن فرا گیرند. مطالعات موردی به خوانندگان کمک می‌کند تا مفاهیم، تئوری‌ها و روش‌ها را یاد بگیرند نه اینکه فقط تحقیق را تأیید کنند. تعداد زیادی «فعالیت» در کتاب طرح شده که بر اساس عملکرد زندگی واقعی هستند، هدف هر یک از آنها این است که جنبه‌های مهمی از یادگیری را زنده کنند تا فرد به یک محقق عملگر و اجرایی تبدیل شود. محقق از این طریق به تأمل و تفکر تشویق می‌شود و ما امیدواریم که خوانندگان این اثر، مشارکت فعالی داشته باشند. هر فصل با نکات کلیدی خاتمه می‌یابد و روی آنچه که یک فرد نیاز دارد تا در نظر بگیرد، تأکید می‌کند و در نهایت پیشنهادهایی برای مطالعه بیشتر نیز آورده شده‌اند. همچنین این اثر، کتابی برای بسیاری از دانشجویان در درس‌های توصیفی و فوق توصیفی است. همچنین این کتاب برای کسانی که می‌خواهند در مورد تحقیق یاد بگیرند یا تحقیق را شاید به عنوان بخشی از یک مقاله یا پروژه شروع کنند، مناسب است. هر فصل بخشی دارد که بطور خاص به این مسأله می‌پردازد که فعالیت‌ها چگونه مطابق با استانداردهای حرفه‌ای ملی برای خدمات اجتماعی پیش خواهند رفت. ما احساس کردیم که این مسأله حائز اهمیت بوده زیرا این اثر بر این نکته تأکید دارد که تحقیق، هسته مرکزی نقش محققان و عملگران می‌باشد.

چگونه از این کتاب استفاده کنیم

این کتاب، متنی نیست که لزوماً بخواهیم آن را از ابتدا تا انتها مطالعه کنیم، در عوض، به خوانندگان فصل‌هایی را ارائه می‌دهد که بر جنبه‌های ویژه تحقیق تمرکز دارند و بسته به روش خاصشان جهت تحقیق بطور ویژه به افراد مختلفی در زمان‌های متفاوت مربوط است. باید گفت که، توالی فصل‌ها یک زوال منطقی را دنبال می‌کند. در همه حوزه‌هایی که محقق عملگر نیازمند آموزش در اجرای تحقیق است، مطالبی برای او موجود می‌باشد. کتاب دو بخش اصلی دارد: اولین بخش شامل سه فصل اول کتاب است. این فصل‌ها ایده‌های تأکیدکننده‌ای را پوشش می‌دهند که ما به عنوان محققان عملگر نیاز داریم بدانیم تا اینکه بتوانیم تحقیقمان را بطور مناسبی زمینه‌سازی نماییم و آن را در حوزه گسترده‌تری از تحقیقات دیگر ببینیم. این فصل‌ها را در نظر قرار می‌دهند، «چه مسأله ویژه‌ای درباره تحقیق خدمات اجتماعی وجود دارد؟» بحث‌های زیادی در مورد این موضوع وجود داشته است و همه ما نیازمندیم درکی از این موضوع

به دست آوریم که تحقیق خدمات اجتماعی در ارتباط با برخی موارد به عنوان مثال تحقیق مراقبت سلامت در کجا قرار می‌گیرد. همچنین ما برای محقق عملگر استدلال می‌کنیم نکته چالش برانگیز این است که ما به عنوان عملگران فعال می‌بایست، تا حدی، محقق نیز باشیم. این مسأله نکته‌ای را به وجود می‌آورد که به طرق بسیار، مددکاران اجتماعی، محقق هستند و قبلاً بسیاری از مهارت‌ها را کسب کرده‌اند که محققان عملگر به آنها اتکا می‌کنند. اما روی این مسأله تأکید می‌کنیم که اینها مهارت‌های قابل انتقال هستند. یک مددکار اجتماعی بطور خودکار یک محقق است، همان طور که یک محقق بطور خودکار یک مددکار اجتماعی است. مددکاران اجتماعی لازم است مهارت‌های قابل توجهی را تحت کنترل درآورند و آنها را بطور مناسبی در راستای امور متفاوت جدیدی به کاربرند. به این مفهوم حرفه ما پایه‌های قوی را در توسعه محققان فعال دارا است. همچنین مطالعه کاملی از آیین اخلاقی تحقیق خدمات اجتماعی وجود دارد و اصول اخلاقی‌ای را در نظر می‌گیرد که می‌بایست در هنگام اجرای تحقیقاتمان، بپذیریم. بعد از همه اینها، تحقیق خدمات اجتماعی احتمالاً آسیب‌پذیری و عدم قدرت را دربرمی‌گیرد، بطور واضح لازم نیست که به گونه‌ای ساده مهارت‌هایی خصوصاً در حوزه‌های پیچیده را دارا بود تا تحقیق انجام شود. اینکه چگونه به روشی، ارزش‌هایی را تحقیق کنیم که کار ما را تأیید می‌کنند، اهمیت اساسی دارد.

بخش دوم کتاب خوانندگان را به صورت گام به گام و آسان به مطالعه اصولی برای انجام تحقیق خدمات اجتماعی هدایت می‌کند. این اصول مسیر شاخصی را طی می‌کنند که توسط اکثر پروژه‌های تحقیقاتی در پیشنهاد‌های تحقیقاتی، روش‌های انجام تحقیق، تحلیل اطلاعات و نوشتن گزارش‌های تحقیقی دنبال می‌شوند. سپس به درگیری کاربران خدمات در تحقیق، مصاحبه‌ها، پرسشنامه‌ها، گروه‌های بحث متمرکز، مشاهده و روایت داستان می‌پردازد. هر فصل به دامنه‌ای از پروژه‌های تحقیقاتی در حوزه‌های کار اجتماعی می‌پردازد تا نشان دهد چگونه سایر مردم این فرایندها را مدیریت کرده‌اند و بر موانع گاه و بیگاه که همه تحقیقات دارا هستند، غلبه کرده‌اند. این تحقیقات، به دامنه گسترده‌ای از متون روش‌های تحقیق پایه‌ریزی شده، مقالات چاپ شده در مجلات معاصر، متون عمومی خدمات اجتماعی و پروژه‌های منتهی به استفاده‌کنندگان از خدمات می‌پردازند.

تأکید عمده بر توسعه دانش، مهارت و ارزش‌هایی است که محققان فعال نیاز دارند تا از آن طریق دانش را در محیط کاری ایجاد کنند. ما اعتقاد داریم که این نوع از فعالیت بخشی از توسعه حرفه‌ای خدمات اجتماعی و مراقبت اجتماعی نیروی کار است. اعتقاد داریم که یک روش حیاتی پرسش برای فعالیت تحقیقی آگاهانه - شامل تحقیق از فعالیت خود و دیگران - برای فرآیند یادگیری در طول زندگی و حفظ به روز بودن، اساسی است. اینها مولفه‌های کلیدی یک فعالیت خوب هستند و البته شامل استانداردهای حرفه‌ای ملی¹ بوده و در قوانین اجرا² می‌شوند.

مولفان، قبل از اینکه در دوره‌های دانشگاهی شروع به کار کنند، هم نیروهای کار با کیفیتی بوده و هم در خدمات اجتماعی، مراقبت اجتماعی، قضاوت جنایی و جایگاه‌های اجتماعی مختلفی کار کرده‌اند. آنها همه تجربه‌های عملی شان و همچنین تجربه تدریس، حمایت و قادر ساختن محققان خدمات اجتماعی برای بسیاری از سال‌ها در بسیاری سطوح مختلف را در این کتاب آورده‌اند. همچنین آنها در زمینه خدمات اجتماعی در سراسر دوره کاریشان محققان فعالی بوده‌اند. لوئیس هاردویک³ یک مدرس در دانشکده جامعه‌شناسی و سیاست اجتماعی در دانشگاه لیورپول است و آیدن ورسلی⁴ استاد و رئیس دانشکده خدمات اجتماعی در دانشگاه مرکزی لنک شایر⁵ است.

¹ National Occupational Standards

² Code of practice

³ Louise Hardwick

⁴ Aidan Worsley

⁵ Lancashire

فهرست مطالب

۱	فصل اول: وجه تمایز خدمات اجتماعی چیست؟
۲۱	فصل دوم: تحقیقات عامل-در تعامل با افراد، سازمان‌ها و جوامع
۴۵	فصل سوم: اصول اخلاقی پژوهش خدمات اجتماعی
۷۹	فصل چهارم: استفاده‌کنندگان از خدمات، سرویس‌دهندگان (پرستاران) و ...
۱۰۷	فصل پنجم: مصاحبه‌ها و پرسشنامه‌ها
۱۳۵	فصل ششم: بحث‌های گروهی متمرکز
۱۵۷	فصل هفتم: مشاهده، روایت و رویکردهای دیگر
۱۷۷	فصل هشتم: تحلیل داده‌ها
۲۰۹	فصل نهم: تنظیم و نگارش پروپوزال و گزارش تحقیق
۲۲۹	نتیجه‌گیری